

Kan kvinnor tala samiska?

LOVISA JOHANSSON
PM
POLITICES KANDIDATPROGRAM
SLU HT 22

Kan kvinnor tala samiska?

KAN KVINNOR TALA SAMISKA?

En målkonflikt om markrättigheter och motverkande av sexuellt våld i Sápmi

LOVISA JOHANSSON

*Perspektiv på hållbarhet
Politics kandidatprogram
SLU HT22*

Framsdebilden: Ida Labba Persson
Foto: Folkets Bio

INTRODUKTION

Sociala hållbarheter

De globala målen för hållbar utveckling (FN u.å) styr mot antidiskriminering, rörande såväl minskat sexuellt våld (16.1.2) som inkludering och representativitet i beslutsfattande, gällande både folkgrupp som kön (16.7.1 och 16.7.2). Hädanefter, vid hänvisning till hållbarhetsmålet om *inkludering och representativitet i beslutsfattande*, används främst termen *sameinflytande*.

Vittnesmål om *sexuellt våld* kvävs, inom en folkgrupp som ännu blöder av kolonialismens sår. Röster om *sexuellt våld* inom Sápmi tystas ned i syfte att främja *sameinflytandet* i markfrågor. Ovanstående visar forskaren Monica Burman (2021) i rapporten *Våld mot samiska kvinnor – kartläggning och analys av kunskapsläget och behovet av insatser*.

Mansnormen (Hirdman 2004) syns i att samiska män associeras med nationsbygget och förkroppsligar Sápmi (Kuokkanen 2014). På så sätt raderas deras kön och negativa stereotyper om samiska män blir representativa för hela samemationen, menar forskaren Rauna Kuokkanen (2014).

Att vårda en positiv bild av samiska män, och i längre utsträckning bilden av samer, anses vara en förutsättning för hållbarhetsmålet om starkt *sameinflytande*. Tystnadskulturen försvaras som nyttig för inflytandemålet, samtidigt som tystnadskulturen motverkar hållbarhetsmålet om minskat *sexuellt våld*.

Majoritetsbefolkningens blickar befaras nämligen generalisera och bygga stereotyper om samer, vilket kan resultera i ökad rasdiskriminering och minskat *sameinflytande*.

Vårdande av samebilden kan dock innebära missvård av vissa av samekollektivets medlemmar: de våldsutsatta kvinnorna och barnen. Samiska kvinnor samt deras välmående, önskingar och behov, ordnas hierarkiskt under männen (Grönroos 2020).

Mansnormen (Hirdman 2004), där samiska män utgör normen för det allmänsamiska, influerar prioriteringarna vid samerättighetsarbetet. Avkolonisering genom stärkta markrättigheter och självbestämmande anses vara av allmänsamiskt intresse, varpå dessa samepolitiska frågor prioriteras, till nackdel för det sociala hållbarhetsmålet om minskat *sexuellt våld*. (Kuokkanen 2014 med referenser).

Samer är en marginaliserad folkgrupp, och samiska kvinnor och barn är flerdubbelt förtryckta. Klämda mellan samverkande förtryck erfar urfolkskvinnor mer sexuellt våld än majoritetskvinnor; fritt fallande mellan två linjer av rättighetsarbete. (Burman 2021)

Det indirekta angreppet på samisk manlighet antas - genom negativa representationer i media - som ett angrepp på det samiska folket. Direkta övergrepp mot enskilda samiska kvinnor anses inte vara det. (Kuokkanen 2014)

Målkonflikten

MÅLKONFLIKTEN

Förenklat sett syns målkonflikten när två rättighetsrörelser krockar. Rättighetsarbete dels mot rasdiskriminering och kolonialism, dels mot kvinnoförtryck och patriarkat. Den förstnämnda sidan fokuserar på hållbarhetsmålet om *inkludering och representativitet i beslut*, i uppsatsen främst formulerat i termer av *sameinflytande*. Argumentet handlar om att information om sexuellt våld bör inte offentliggöras, eftersom det rasistiska förtrycket då riskerar att öka, vilket i sin tur kan minska *sameinflytandet* i markfrågor. Det andra sidan i målkonflikten rör att synliggöra sexuellt våld offentligt, vilket syftar till att möta hållbarhetsmålet om *minskat sexuellt våld*.

Målkonfliktanalysen begränsas till de sociala hållbarhetsfrågorna att:

*stärkta samers
markrättigheter genom
motverkande av rasistiska
stereotyper, kontra att
motverka sexuella övergrepp
mot samer, genom att
offentligt synliggöra
övergrepp bland samer*

Tystnadskulturen kring sexuella övergrepp i Sápmi granskas i en studie av filmen *Tystnaden i Sápmi* (Wajstedt 2022) samt i medierepresentationer av övergrepp i norska Tysfjord och Kautokeino. Förövarens kön framgår sällan i medieskildringarna av övergreppen i Kautokeino och Tysfjord. Dock används ”han” och ”gärningsman” ofta, vilket kan tyda på att förövarna främst är män (Wajstedt 2022, NRK 2017, Linaker Bergslund et al 2016, Huag Røset et al 2017).

”Att tala samiska” fungerar i uppsatsen som metafor för skapandeprocessen av den offentliga bilden av samer. Rubriken ”Kan kvinnor tala samiska?” hänvisar till att medierepresentationen av den samiska mannen får representera det allmänsamiska.

TEORI

Tystnadskulturen stöttas upp av mansnormen, vårdande av den offentliga bilden av samer, och prioritering av dekoloniserande markanvändningspolitik framför motverkande av sexuellt våld.

ARGUMENT

Strypa majoritetsbefolkningens insyn

Samiska organisationer har blivit negativt frammålade i norsk media, där enskilda samers brott färgar bilden av hela gruppen (Kuokkanen 2014). Samhällsfenomenet framträder här, där övergrepp utförda av minoritetsmän tolkas som ett kulturellt uttryck och generaliseras till hela minoritetsgruppen (Gottzén & Jonsson 2012).

Risken för rasistiska stereotyper reser självförsvaret hos antirasistiska aktivister i USA. Argumentationen lyder att information om brottsförekomst inom minoritetsgrupper kan förstärka en rasistisk stereotyp, som i andra hand även kan drabba minoritetsvåldsoffren (Crenshaw 1991). Brotts hemlighållandet inom minoritetsgrupper fyller alltså en sköldfunktion.

Ett liknande antirasismstrategi integreras i lagboken. Befolkningsdatainsamling differentierad efter etnicitet är nämligen förbjuden i Sverige av antirasistiska skäl. Som ett avståndstagande från sitt koloniala arv, inklusive Rasbiologiska institutet, upphörde Sverige efter andra världskriget föra etnicitetsdifferentierad statistik. Syftet var att omöjliggöra forskning med rasistiska syften (Axelsson 2011).

Avsaknaden av statistik om samers utsatthet för *sexuellt våld* anknyter till målkonflikten. Datainsamling uteblir med en antirasdiskrimineringsavsikt, samtidigt som våldsstatistiken kan utgöra grund för arbete mot *sexuellt våld* mot samer. *Stigmatiseringen* värderas som skadligare än *våldet* samiska barn och kvinnor. Det är samiska män som behöver skyddas, snarare än de våldsutsatta. (Kuokkanen 2014 med referenser)

Offentliggöra övergreppsproblematik

Internationella och urfolksorganisationer kritiserar statistikavsaknaden. (Sametinget 2021).

FN:s permanenta forum för urfolksfrågor jobbar både för hållbarhetsmålet om *urfolks inflytande och representativitet vid beslutsfattande*, som målet om *minskat sexuellt våld*. De uppmanar urfolkliga institutioner att utmana samhällsattityder som tolererar *våld* och aggression och vidmakthåller ojämsstäldhet. FN menar vidare att *bekämpningen av könat våld* är en grundbult i strävan till självbestämmande och fullföljandet av mänskliga rättigheter för urfolk. (UNPFII 2012)

**VERKTYG FÖR
INFLYTANDE**
ANALYS AV METODER FÖR
STÄRKT SAMISKT INFLYTANDE

BARA MÄN TALAR SAMISKA

Strategier för måluppfyllelsen om stärkt *sameinflytande* har innefattat intressentanalys vid naturresursbeslut (Grimble & Wellard 1997); rättighetserkännande vid markanvändningsbeslut (Sarkki et al 2021); entydiga budskap vid samisk representation (Kuokkanen 2014). Mansnormen (Hirdman 2004) präglar *sameinflytandemetoderna*, vilket uttrycker både i prioriteringen av markrättigheter, samt i överrepresentationen av män vid beslutsborden.

1) Kören sjunger enstämmigt, till förmån för markfrågorna. Centralorten Kautokeino i norska Sápmi har haft en central roll i det samepolitiska arbetet med samhälls- och institutionsbyggande, och uppfattningen har varit stark: det samiska folket måste tala med en entydig röst för starkt *sameinflytande*, utan tecken på inre splittringar (Burman 2021). Avslöjanden om *sexuellt våld* har uppfattats som illojalitetshandlingar som hindrar det samiska samhällets utveckling (Kuokkanen 2014).

2) Överrepresentation av män, vid beslut om de högt prioriterade markfrågorna. Markanvändningsbeslut styrs bland annat av rennäringsdelegationerna. Samer sitter med vid beslutsborden i Jämtlands, Norrbotten och Västerbottens delegationer som styr över fjällområden vilka används som renbetesmarker (2007). Rennäringsdelegationerna är mansdominerade, där hela 15 av de 18 ledamöterna är män. Norrbottens och Västerbottens län har inga kvinnliga ledamöter över huvud taget. (Sametinget 2021). Sammantaget innebär det att en tung plattform för *sameinflytande* domineras av män.

3) Antagande om likhet mellan aktörer som osynliggör maktskillnader.

Intressentanalys, där olika berörda aktörer hörsammats i naturresursstyrningen, förmodas stärka demokratin (Grimble & Wellard). Förmodandet utgår dock ifrån premissen om likhet bland intressenterna, sett till intressen och maktposition. Likabehandlingsmetoden utgår från ett antagande om att alla aktörer delar samma syfte: ekonomisk vinst (Sarkki et al 2021).

4) Erkännande av samers särställning vid markbeslut, utan könsanalys.

För att komma till bukt med intressentanalysens brister föreslår Sarkki et al (2021) *sameinflytande* genom särskiljande. fullborda principerna av social jämlikhet, erkännande genom särskiljande. *Särskiljandepincipen* fullbordas genom erkännande av samers formella urfolksrättigheter och särställning som urfolk (Sarkki et al 2021 med referenser).

Strategierna gynnar inte nödvändigtvis *samiska kvinnors inflytande* eller *våldsfrihet*. *Kommissionen för kvinnors status* (CSW 66) strävar efter flickors och kvinnors tillgång till land och naturresurser, *frihet från våld* samt deras fulla *deltagande i beslutsprocesser*, inklusive över mark och naturresurser (CSW 66). *Särskiljandepincipen* (Sarkki et al 2021) i kombination med ett intersektionellt förståelsedjup inringar samiska kvinnors säregna position som dubbelt förtryckta (CSW66). Inomgruppslig könsdiversitet och maktskillnader belyses då. Nackdelen är intern splittring, men fördelen är större *inkludering och representativitet vid beslut*, gällande inte endast folkgrupp utan också kön.

Bara män talar samiska

FALLSTUDIE AV MÅLKONFLIKTEN

*En fallstudie av målkonflikten genom
filmen "Tystnaden i Sápmi".*

IDA TALAR SAMISKA

Samer är ett sammanbundet folk, men det betyder inte att man ska vara tyst. Det är budskapet i filmen *Tystnaden i Sápmi*. Ida Labba Perssons får personifiera samhällsmålet att synliggöra *sexuellt våld*, i kraft av sina ord i dokumentärfilmen (Wajstedt 2022). Kallet började skalla år 2016 i Tysfjord; vittnesmål om sexuella övergrepp i norska Sápmi. En stor reportageserie i *Verdens Gang* offentliggjorde skymda problem inom Sápmi. På en ort med ett par tusen invånare kom 151 sexuella övergrepp upp till ytan. Övergrepp mot barn och unga, främst flickor, som blivit nedtystade till hänsyn för gärningsmännen, familj, släkt och det laestadianiska samfundet, samt av rädsla för stigmatisering. (Linaker Bergslund et al 2016, Huag Røset et al 2017)

Poetistik gestaltas tystnaden över Tysfjords och Kautokeinos fjällvyer, både hos rättsapparaten, kommunen och i det sociala. Trots risk för repressalier, vittnar Ida Labba Persson och Marion Anne Ripmi offentligt. De ställer sig på tvärs med tystnadskulturen när de höjer sina röster om tystnadskultur, våldsutsatthet och samhällets svek, där våldtäktsmän läts vältra fram över offer efter offer utan att stoppas av samhälleliga vägbulor. (Wajstedt 2022)

Med "Ida talar samiska" menas att Ida bryter mot normerna och gör anspråk på att definiera en del av den samiska berättelsen, nämligen de sexuella övergreppen. Nedan följer citat av Ida, samt analys av dessa.

"Sápmi är en bubbla där allt är perfekt"

Ida målar en bild av ett patriotiskt Sápmi med en grym machokultur. Interna problem erkänns inte, och ingen vågar prata om förekomsten av sexuella

övergrepp och kvinnoförtryck (Wajstedt 2022). Genom övergreppsoffentliggörandet möter Ida riskerna om: 1) extern ökad stigmatisering från majoritetssamhället, samt 2) social bestraffning internt.

"Man känner sig nedpissad av högre makter"

Ida problematiserar att sexualbrottsoffer uppmanas att anmäla, trots att anmälan sällan leder till en dom eller ens åtal. Hennes anmälningsprocess har inneburit stora svårigheter, både i kontakten med Polisen i Kautokeino, hot från den våldtäktsanklagades kontakter, samt genom uteslutning från en stor del av det samiska samfundet (Wajstedt 2022).

I fallstudien syns mönstret som pekats ut inom forskning: hur kvinnliga sexualbrottsoffer som vittnar möts av tystnad, ifrågasättanden och skuldbeläggning från det samiska samhället (Burman 2021). Övriga får bära bördan av att hemlighålla erfarenheterna av *sexuellt våld*. Det är en dubbel bestraffning (Bohlin & Berg 2017) mot ett sexualbrottsoffer. Institutionaliserad härskarteknik (Bohlin & Berg 2017) inom såväl kommun, rättssystemet och det sociala, där förändringsansvaret läggs på den våldsutsatta individen.

I filmen saknas en tydlig strukturell maktanalys om hur patriarkat och kolonialism främjar uppkomsten och nedtystandet av sexualbrotten i den givna kontexten. Särskild uppmärksamhet riktas inte mot lojalitetens sköldfunktion, som en självbevarelseåtgärd hos ett samhälle som behövt stå upp mot yttre angrepp från majoritetssamhället (Sametinget 2021). Inte heller beskrivs tystnaden som just ett lojalitetsbrott mot brottsoffren.

Förslag

Synergier mellan stärkt sameinflytande och motverkande av sexuellt våld.

FÖRSLAG

**SYNERGIER MELLAN STÄRKT
SAMEINFLYTANDE OCH
MOTVERKANDE AV SEXUELLT
VÅLD.**

VERKTYG MOT FÖRTRYCK

Arbete för hållbar utveckling innebär avvägning mellan olika fördelar och nackdelar mellan olika samhällsmål (Thiele 2016). Nedtystande av *sexuellt våld* till förmån för *sameinflytande* i markfrågor, innebär en obalanserad avvägning, och utmanar inte koloniala strukturer utan riktar taggarna inåt. Med intersektionellt avvägda hållbarhetsverktyg kan två sociala hållbarhetsmål balanseras och synergier utkristalliseras.

Sametinget presenterade 2021 en rapport på temat *Jämställdhet i det samiska samhället* (Sametinget 2021). Rapporten föreslår ett ökat individuellt ansvarstagande från urfolksledare för att motverka *sexuellt våld*, genom uppmärksammande av övergreppsproblematiken, insikt om hur den egna tystnaden förvärrar problemet, och stöd åt de som jobbar mot våld. I samma rapport föreslås normförändring riktad mot individuell integritet och kvinnors frihet från våld.

Etnicitiesstatistik innebär en avvägning mellan sociala hållbarhetsmål. Statistiken kan dels medföra förståelseför djupning och

politisk uppmärksamhet åt samers livsvillkor, både gällande *sexuellt våld* och *inflytande*. Statistiken kan också användas i rasistiska syften. Samers rätt att äga och kontrollera datan kan främja *sameinflytandet*, men det är omöjligt att eliminera riskern för missbruk av etnicitiesstatistiken (Axelsson 2011).

Rasism avspeglas i könsrelationerna och försvårar motverkandet av *sexuellt våld* i Sápmi. Kenneth Hætta, en av journalisterna bakom reportageserien om nedtystat *sexuellt våld* i Sápmi, symboliskt och praktiskt offentliggjort i Norges största dagstidning Verdens Gang (Linaker Bergslund et al 2016), menar att Norge kraftigare än Sverige brutit med sin koloniala historia (Haetta 2018). Statligt erkännande och ansvarstagande, öppnar för Norges samer att kritisera sina egna offentligt, medan motsvarande synliggörande i Sverige fortfarande bedöms riskabelt (Haetta 2018). En sanningskommission vore ett framsteg för Svenska staten uppgörelse med sin rasistiska historia (Sametinget 2021).

Om sanningskommissionen dämpar oron för stigmatisering, kan dekoloniseringen lysa genom berättelser om *sexuellt våld* som stiger till ytan.

Referenser

Bohlin, R. & Berg, S. 2020. *Fem Härskartekniker: Femtio Motståndsstrategier*. Stockholm: Ordfront förlag.

Burman, M. *Våld mot samiska kvinnor – kartläggning och analys av kunskapsläget och behovet av insatser*. I Sametinget. 2021. Kartläggning av jämställdheten i det samiska samhället. [<https://www.sametinget.se/157---924> Hämtad 2022-10-10]

Crenshaw, K. 1991. Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color, *Stanford Law Review*. vol. 43/nr. 6. ss. 1241-1299.

FN. u.å. *Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling*. [<https://fn.se/vi-gor/vi-utbildar-och-informerar/fn-info/vad-gor-fn/fns-arbete-for-utveckling-och-fattigdomsbekampning/agenda2030-och-de-globala-malen/> Hämtad 2022-10-22]

Gottzén, L. & Jonsson, R. 2012. *Andra Män: Maskulinitet, Normskapande Och Jämställdhet*, Anonymous Translator(1. uppl. edn, Malmö, Gleerups.

Grimble, R. & Wellard, K. 1997. *Stakeholder methodologies in natural resource management: a review of principles, contexts, experiences and opportunities*. I *Agricultural systems*, nr. 55, 1997, ss. 173–193.
[<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0308521X97000061>]

Grönroos, J. 2020. *Samefeministiska perspektiv på nordisk kolonialism, samisk laestadianism och nyschamanism Religioners potential att förtrycka och/eller kraftfrigöra kvinnor*. 36824. Magistersavhandling i religionsvetenskap. Fakulteten för humaniora, psykologi och teologi. Åbo Akademi

Haetta, K. 2018 Tysfjordfallet: Att granska sina egna. *Utbildningsradion (UR)*. Samiska jubileumsveckan Staare 2018. Mittuniversitetet i Östersund.
[<https://urplay.se/program/205437-ur-samtiden-beratta-ratt-om-samer-tysfjordfallet-att-granska-sina-egna> Hämtad]

Hirdman, Y. 2004. *Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning*. I: Carlsson Wetterberg, C. & Jansdotter, A. (red.) *Genushistoria – En historiografisk exposé*. Lund: Studentlitteratur, ss. 49-63.

Huag Røset, H. & Andersen, Cicilie S. Ny rapport om Tysfjord-sakene: Politiet har etterforsket 151 overgrepssaker - 106 er henlagt. 2017. *Verdens Gang (VG)*. 2017-11-2.
[<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/4ddrV6/ny-rapport-om-tysfjord-sakene-politiet-har-etterforsket-151-overgrepssaker-106-er-henlagt> Hämtad 2022-10-10]

Förslag

Synergier mellan stärkt sameinflytande och motverkande av sexuellt våld.

Kantola, J. & Nousiainen, K. 2009. Institutionalizing Intersectionality in Europe.

I *International Feminist Journal of Politics*. vol. 11/nr. 4, 2009, ss. 459-477.

Kuokkanen, R. 2015. Gendered violence and politics in Indigenous communities: The cases of Aboriginal people in Canada and the Sámi in Scandinavia. I *International Feminist Journal of Politics*, 17(2), ss. 271-288.

Linaker Bergslund, E., Henriksen, Thor H., Amdal, Harald., Haetta, K. 2016. Den mørke hemmeligheten. *Verdens Gang (VG)*. 2016-06-22.

[<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/3A5gX/den-moerke-hemmeligheten> Hämtad 2022-10-10]

NRK. 2017. *Hun ble sviktet av sine naermeste og Tysfjord kommune*. 2017-04-24.

[https://www.nrk.no/nordland/_-hun-ble-sviktet-av-sine-naermeste-og-tysfjord-kommune-1.13484992 Hämtad 2022-10-10]

Sametinget. 2021. *Kartläggning av jämställdheten i det samiska samhället*.

[<https://www.sametinget.se/157924> Hämtad 2022-10-09]

Sarkki, S., Heikkinen, HI. & Löf A. 2021. *Reindeer Herders as Stakeholders or Rights-Holders? Introducing a Social Equity-Based Conceptualization Relevant for Indigenous and Local Communities*. I *Nordic Perspectives on the Responsible Development of the Arctic: Pathways to Action*. Cham, Springer International Publishing, ss. 271–292.

[https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-52324-4_13]

SVT 2017. *Hon vill bryta tystnaden om sexuella övergrepp*.

[<https://sverigesradio.se/artikel/6452139> Hämtad 2022-10-09]

Thiele, L. P. 2016. *Sustainability*. Cambridge: Polity Press.

UNPFII (UN Permanent Forum on Indigenous Issues). 2012. *Report of the International Expert Group Meeting on Combating Violence against Indigenous Women and Girls: Article 22 of the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. New York: ECOSOC.

Wajstedt, L. (Regissör). 2022. *Tystnaden i Sápmi* [Film]. Paranord Film, Film pool Nord och Vaja Productions.